

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่าและแนวทางการจัดการปัญหาเบื้องต้น

กรณี นกปากห่าง

เจริญชัย โตไธสง อัจฉราภรณ์ กันเมือง และ ภัคพล ศิลปานนท์

Charoenchai Tothaisong, Aujcharaporn Kanmuang and Pakaphol Sinlapanon

เจริญชัย โตไธสง, อัจฉราภรณ์ กันเมือง และ ภัคพล ศิลปานนท์. 2565. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่าและแนวทางการจัดการปัญหาเบื้องต้น กรณี นกปากห่าง. หน้า 293-314. ใน ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2564. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

บทนำ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่า (Human-wildlife conflict) เป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานจากต้นตอของการแย่งแย่งทรัพยากรในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน สะสมจนเกิดเป็นมิติของผลกระทบที่ซับซ้อนและหลากหลาย ทั้งในแง่ของการอนุรักษ์สัตว์ป่า ผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมของมนุษย์ที่สัตว์ป่าได้รับผลกระทบหรือสัตว์ป่าสร้างผลกระทบเกิดความเสียหายด้านเศรษฐกิจและสังคม จนอาจลุกลามไปถึงความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ รวมถึงมุมมองด้านวัฒนธรรมที่คนเมืองมองต่อคนชนบทที่มีพื้นที่ซ้อนทับกับถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เหล่านี้ ซึ่งนำมาสู่การที่จะต้องหา “แนวทางร่วม” เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับสัตว์ป่าได้ เกิดผลประโยชน์ร่วมกันหรือลดผลกระทบได้บนพื้นฐานความเข้าใจในคุณค่าของสัตว์ป่าบนแนวทางการจัดการที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน ใช้วิธีการที่ง่ายแต่เป็นระบบและได้ผลจริง

ปัญหาการถูกรบกวนจากนกปากห่างก็เป็นอีกหนึ่งปัญหาจากสัตว์ป่าที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แม้ในอดีตนกปากห่างจะเป็นนกที่หายากในประเทศไทย แต่ในปัจจุบันพวกมันกลับเพิ่มประชากรขึ้นเป็นจำนวนมาก ประกอบกับอุปนิสัยที่มักอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มประชากรขนาดใหญ่ ดังนั้น เมื่อพวกมันเลือกที่จะใช้บางพื้นที่เป็นแหล่งพักนอนหรือแหล่งสร้างรังวางไข่ หากเป็นพื้นที่ที่ใกล้แหล่งชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม หรือสวนไร่นา ก็มักจะทำให้พืชผลทางการเกษตรเกิดความเสียหาย อีกทั้งกลิ่นของมูล ปรสิตร (ไรน) หรือขนอ่อนของพวกมันที่ฟุ้งกระจาย ก็สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงเป็นอย่างมาก การเสื่อมสภาพของระบบนิเวศในบริเวณที่เป็นแหล่งพักนอนหรือแหล่งสร้างรัง รวมถึงความหวาดกลัวเกี่ยวกับเชื้อโรค โดยเฉพาะโรคไข้หวัดนก (Avian Influenza) (ระหว่างปี พ.ศ. 2547-2548 เคยมีการตรวจพบเชื้อ Influenza virus ชนิด H5N1 ในนกปากห่างในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย) เหล่านี้ นำไปสู่การร้องเรียนมายังหน่วยงานรัฐเพื่อให้ช่วยเหลือเพื่อแก้ไขหรือลดผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ด้วยนกปากห่างนั้นมีสถานภาพเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และปัญหาข้างต้นก็ส่งผลกระทบต่อความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคม และต่อสุขอนามัยของมนุษย์ จึงมีตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลากหลาย มีความซับซ้อนในมิติของปัญหาและหน่วยงานรัฐที่ต้องรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา

หรือแม้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการแก้ไขปัญหตามบทบาทหน้าที่ของตนแล้ว แต่กระนั้นแนวทางในแก้ไขปัญหที่ชัดเจนและได้ผลเด็ดขาด ก็ยังไม่มีการศึกษารูปแบบหรือความเป็นไปได้ไว้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม จนทำให้ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์นกปากห่างในปัจจุบันเปลี่ยนไปในทางลบ

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งเน้นในการรวบรวมข้อมูลเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกันในสาเหตุต้นตอของปัญหา ลักษณะสภาพปัญหา ข้อจำกัดในการจัดการ ปัญหาทางด้านกฎหมาย และผลกระทบที่เกิดจากนกปากห่างในมุมมองต่าง ๆ รวมถึงได้รวบรวมข้อมูลแนวทางการจัดการปัญหาจากนกปากห่างในเบื้องต้นไว้ เพื่อให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถดำเนินการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองหรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าจัดการปัญหาได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด

มารู้จักกับนกปากห่าง

นกปากห่าง Asian Openbill (*Anastomus oscitans* (Boddaert, 1783))

นกปากห่าง ชื่อสามัญ Asian Openbill ชื่อวิทยาศาสตร์ *Anastomus oscitans* (Boddaert, 1783) เป็นนกกลู่น้ำขนาดใหญ่ในวงศ์นกกระสา (Ciconiiformes) (ขนาดประมาณ 81 เซนติเมตร) ปากยาวและใหญ่ คอค่อนข้างยาว ปีกกว้างและยาว หางสั้น ขาวยาว ทั้งสองเพศมีลักษณะและสีขนเหมือนกัน ตัวเต็มวัยในฤดูผสมพันธุ์สีตามลำตัวทั้งด้านบนและด้านล่างมีสีขาว ขาสีอมชมพู ขนปลายปีก หาง และตะโพกสีดำ ช่วงนอกฤดูผสมพันธุ์สีตามลำตัวเป็นสีเทาอ่อน ตัวไม่เต็มวัยปากยังไม่ถ่างออกมาก สีตามลำตัวเป็นสีเทาอ่อน

หัวและคอเป็นสีน้ำตาล ตอนปลายของปากบริเวณใกล้ ๆ กับปลายขากรรไกรล่างจะเว้าลง ทำให้ขากรรไกรทั้งสองเมื่อมาประกบกันแล้วเกิดช่องว่าง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในนกตัวเต็มวัยแม่จะหุบปากก็ตาม ทำให้ปากปิดกันไม่สนิท จนเป็นที่มาของชื่อ “นกปากห่าง” ซึ่งลักษณะปากที่พิเศษนี้ทำให้พวกมันสามารถจับอาหารหลักของพวกมันนั่นคือ กลุ่มหอยฝาเดียวได้อย่างถนัดนั่นเอง

ลักษณะปากของนกปากห่าง

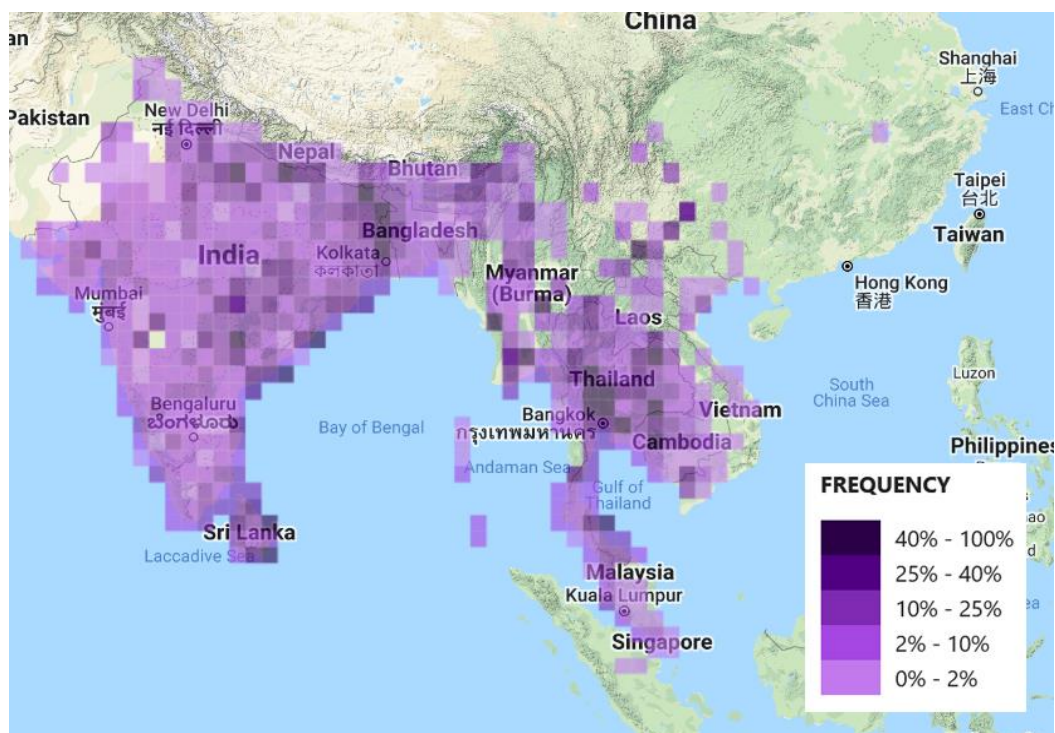
หอยเชอรี่ หรือ หอยโข่งอเมริกาใต้ Golden Applesnail (*Pomacea canaliculata*)

อาหารของนกปากห่าง (ภาพจาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/651573/>)

นกปากห่างหากินในช่วงเวลากลางวัน ตามทุ่งนา หนองน้ำ และชายฝั่ง อาศัยและหากินเป็นฝูง อาจพบได้ถึงความสูง 700 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง (จารุจินต์ และคณะ, 2561) บางครั้งพบบินร่อนเป็นวงกลมกลางอากาศเพื่อหาอาหารหรือเคลื่อนที่ไปยังแหล่งอื่น อาหารหลักของนกปากห่างคือ หอยโข่งและหอยเชอรี่ รongลงมาเป็นสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู กบ เขียด

ช่วงฤดูผสมพันธุ์ของนกปากห่างอยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยทำรังรวมเป็นกลุ่มขนาดใหญ่บนต้นไม้ เช่น ยางนา จามจุรี ไม้ เป็นต้น และอาจมีนกชนิดอื่นทำรังรวมอยู่ด้วย เช่น นกกาน้ำ นกยาง นกแขวก ในช่วงฤดูผสมพันธุ์นกตัวผู้และตัวเมียจะช่วยกันสร้างรัง รังเป็นแบบง่าย ใช้กิ่งไม้ ต้นหญ้า มาวางซ้อนกันตามกิ่งไม้และง่ามไม้ แต่ละรังมีไข่ 1-5 ฟอง เมื่อแม่นกออกไข่แล้ว พ่อแม่จะสลับกันกกไข่ ใช้เวลาประมาณ 27-29 วัน (โอภาส, 2543)

นกปากห่างอยู่ในสถานะสิ่งมีชีวิตที่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ (Last Concern) ตามการจัดสถานภาพของ IUCN สถานภาพตามกฎหมายในประเทศไทยเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562

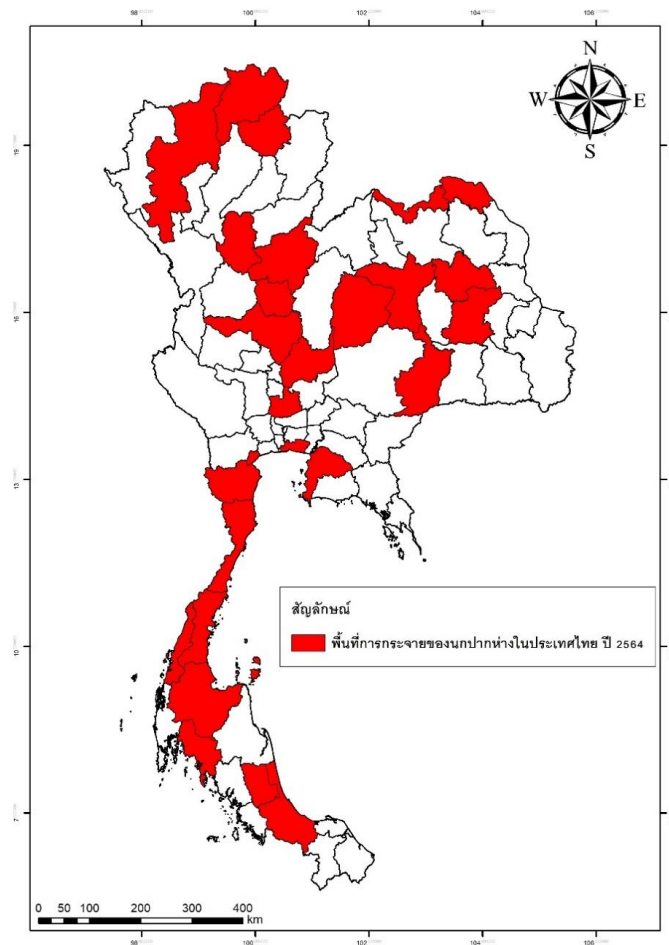
การกระจายพันธุ์ของนกปากห่างในโลก ปี 2565

(ภาพจาก <https://ebird.org/map/asiop1>)

การกระจายพันธุ์และการเลือกใช้ประโยชน์พื้นที่อาศัยของนกปากห่าง

นกปากห่าง เป็นนกที่มีการแพร่กระจายอยู่บริเวณประเทศบังคลาเทศ ภูฐาน กัมพูชา อินเดีย ลาว เมียนมาร์ เนปาล ปากีสถาน ศรีลังกา เวียดนาม และไทย โดยประชากรในแต่ละประเทศมีการอพยพย้ายถิ่นไป-มาตลอดทั้งปี เพื่อหาแหล่งหากินและแหล่งทำรังวางไข่ ในประเทศไทยนกปากห่างมีสถานภาพเป็นนกอพยพมาทำรังวางไข่และนกประจำถิ่น (จารุจินต์ และคณะ, 2561) จากข้อมูลการติดตามด้วยระบบดาวเทียมและการสำรวจประชากร พบว่ามีนกปากห่างจำนวนมากที่ไม่อพยพกลับคงอยู่ในประเทศไทยตลอดทั้งปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการทำนาข้าว

นกปากห่างอาศัย หากินตามทุ่งนา หนองน้ำ มักหากินเป็นฝูง อาหารหลักคือ หอยโข่งและหอยเชอรี่ ฤดูกาลผสมพันธุ์อยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ (โอภาส, 2543) แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ความแห้งแล้ง ความอุดมสมบูรณ์ ฤดูกาลทำนา เป็นต้น จากการศึกษาของ ธิติ และคณะ (2556) พบการกระจายของนกปากห่างในพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือตอนล่าง ตั้งแต่จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครนายก ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว และภาคใต้ บริเวณจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และสุราษฎร์ธานี โดยพบมากในพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง ส่วนพื้นที่ที่อื่น ๆ พบน้อย หรือพบบางพื้นที่ ปัจจุบันนกปากห่างหากินกระจายทั่วไปในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่ยังคงพบมากบริเวณภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง เช่นเดิม ซึ่งโดยส่วนใหญ่พบอาศัยในพื้นที่นาข้าวหรือใกล้กับพื้นที่ชุ่มน้ำ

แผนที่แสดงการสำรวจพบนกปากห่าง
ภายใต้โครงการสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่ประชากรของนกน้ำอพยพในประเทศไทย ปี 2564
 (กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า)

สอดคล้องกับจากการสำรวจนกปากห่างในภาคสนามของ ธิติ และคณะ (2556) ซึ่งพบการกระจายของนกปากห่างส่วนใหญ่พบในพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง โดยพบในพื้นที่นาข้าวมากกว่า ร้อยละ 90 โดยเมื่อหาความสัมพันธ์ของจุดที่พบนกปากห่างกับปัจจัยแวดล้อม พบว่านกปากห่างมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับพื้นที่นาข้าว คือ เมื่อมีพื้นที่เป็นนาข้าวโอกาสที่จะพบนกปากห่างจะเพิ่มขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับการศึกษาของ Jaturasooksakul (1988), ไกรรัตน์, (2551) พบว่าอาหารหลักของนกปากห่าง คือ หอยเชอรี่ ซึ่งมักอาศัยอยู่ในนาข้าว ดังนั้น พื้นที่นาข้าวจึงแหล่งอาหารหลักที่สำคัญและเป็นพื้นที่ที่มีโอกาสพบนกปากห่างได้มาก

ประชากรนกปากห่างในประเทศไทย

ประชากรนกปากห่างทั่วโลกยังไม่มีการสรุปจำนวนไว้เป็นที่แน่ชัดนัก (BirdLife International, 2016) แต่คาดว่าประชากรนกปากห่างเป็นจำนวนมากทั่วโลก ซึ่งประเทศไทยซึ่งถือเป็นพื้นที่แหล่งทำรังวางไข่ที่สำคัญของนกปากห่างแห่งหนึ่งของโลกเช่นกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 ถึงปี พ.ศ. 2551 มีการประเมินประชากรนกปากห่างจากการนับจำนวนรัง พบว่ามีประชากรมากขึ้นในช่วง 50 ปี จากประมาณ 30,000 ตัว เพิ่มขึ้นกว่า 500,000 ตัว (ไกรรัตน์ และคณะ, 2555) และจากการสำรวจโดยกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่าในปี 2560 ประเมินประชากรนกปากห่างในประเทศไทยมีประมาณ 360,000-430,000 ตัว

แต่ทั้งนี้ตั้งแต่ปี 2560 จนถึงปัจจุบัน พบว่าแหล่งทำรังวางไข่ของนกปากห่างในประเทศไทยมีจำนวนลดลง กลุ่มประชากรที่สร้างรังรวมกลุ่มกันในแหล่งต่าง ๆ ก็มีจำนวนลดลง และแนวโน้มจากการสำรวจประชากรนกปากห่างในประเทศไทยของกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่าก็พบว่าประชากรนกปากห่างในประเทศไทยลดลงเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับการสืบค้นข้อมูลพื้นที่การทำนาปรังในประเทศไทยจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่าพื้นที่การทำนาปรัง (นาปรัง คือ นาข้าวที่ปลูกนอกฤดูการทำนาปกติ โดยจะเริ่มทำกันในเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมเป็นต้นไปในพื้นที่ที่มีการชลประทานดี) ซึ่งตรงกับช่วงฤดูสร้างรังวางไข่ของนกปากห่างก็มีปริมาณลดลงเช่นกัน จึงเป็นไปได้ว่าเมื่อมีการทำนาปรังลดลง ทำให้พื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารของพวกมันลดลงด้วย ซึ่งอาจต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อความแน่ชัดต่อไป

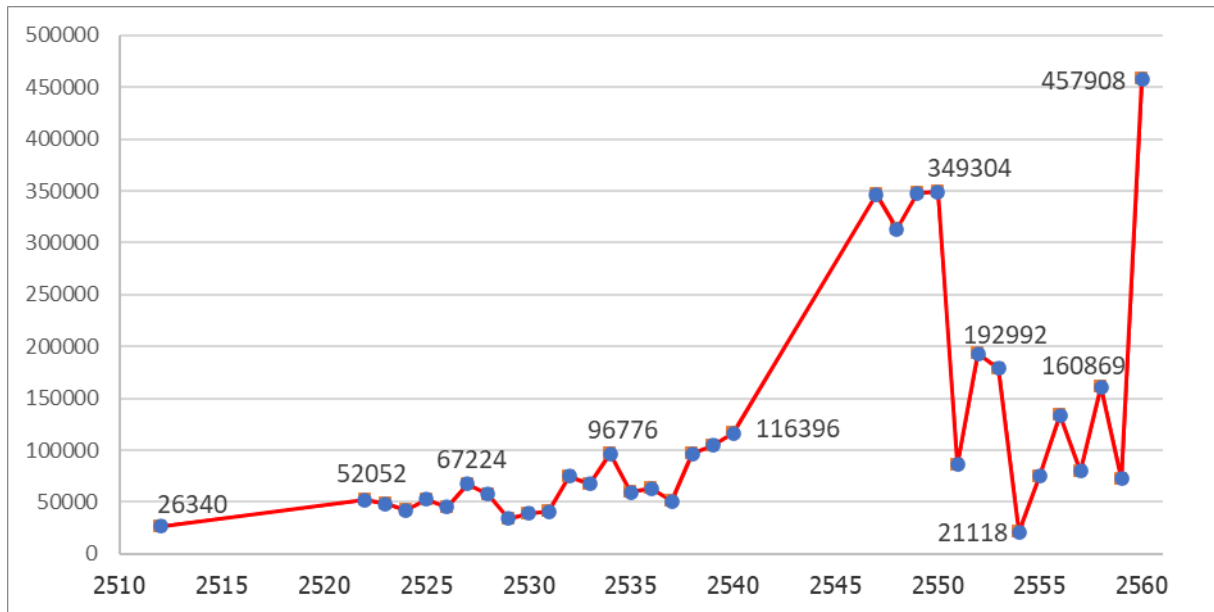
ผลผลิตข้าว					
รายการ	2561	2562	2563	2564*	+/- (%)
ข้าวนาปี					
เนื้อที่ปลูก (ล้านไร่)	59.980	61.197	62.437	62.599	0.26
เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ล้านไร่)	55.627	54.108	60.093	59.144	-1.58
ผลผลิต (ล้านตัน)	25.178	24.064	26.423	26.019	-1.53
ผลผลิตต่อพื้นที่ปลูก (ก.ก./ไร่)	420	393	423	416	-1.65
ผลผลิตต่อพื้นที่เก็บเกี่ยว (ก.ก./ไร่)	453	445	440	440	0.00
ข้าวนาปรัง					
เนื้อที่ปลูก (ล้านไร่)	12.066	10.925	7.342	8.442	14.98
เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ล้านไร่)	12.035	10.922	7.220	8.275	14.61
ผลผลิต (ล้านตัน)	7.964	7.170	4.553	4.990	9.58
ผลผลิตต่อพื้นที่ปลูก (ก.ก./ไร่)	660	652	620	591	-4.68
ผลผลิตต่อพื้นที่เก็บเกี่ยว (ก.ก./ไร่)	662	656	631	603	-4.44

* ผลพยากรณ์ ข้อมูลจากคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านการเกษตร เมื่อวันที่ 27 ต.ค. 2564 // *ข้อมูลปี 2562 และ 2563 เป็นข้อมูลสถิติ ปี 2564 เป็นข้อมูลจากการพยากรณ์ ณ ต.ค 2564

ที่มา สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

พื้นที่การทำนาปรังที่ลดลง ซึ่งตรงกับช่วงสร้างรังวางไข่ของนกปากห่าง

(ภาพจากสมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย <http://www.thairiceexporters.or.th/production.htm>)

ตารางประเมินจำนวนประชากรนกปากห่างในประเทศไทย พ.ศ. 2512-2560

ข้อมูลจาก บุปผา (2541) ไกรรัตน์ และคณะ (2555) และ กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า

ประโยชน์จากนกปากห่าง

นกปากห่างมีบทบาทในธรรมชาติ เป็นตัวควบคุมปริมาณศัตรูพืชในธรรมชาติ โดยเฉพาะหอยเชอรี่ ซึ่งเป็นศัตรูของนาข้าว เพราะหอยเชอรี่กินพืชที่มีลักษณะนุ่มได้เกือบทุกชนิด เช่น สาหร่าย ผักบุ้ง กระเฉด แหน ต้นกล้าข้าว ชากพืชน้ำ และซากสัตว์ที่เน่าเปื่อยในน้ำ โดยเฉพาะต้นข้าวในระยะกล้าและที่ปักดำใหม่ ไปจนถึงระยะแตกกอ หอยเชอรี่จะชอบกินต้นข้าวในระยะกล้าที่มีอายุประมาณ 10 วัน มากที่สุด โดยเริ่มกินส่วนโคนต้นที่อยู่ใต้น้ำเหนือจากพื้นดิน 1-1 ½ นิ้ว จากนั้นกินส่วนใบที่ลอยน้ำจนหมด ใช้เวลากินทั้งต้นทั้งใบนานประมาณ 1-2 นาที เท่านั้น (สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มปป)

ดังนั้นนกปากห่างจึงช่วยชาวบ้านประหยัดค่าใช้จ่ายในการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ได้จากการศึกษาในพื้นที่แปลงนาข้าวที่ไถแล้วแต่ยังไม่ได้หว่านข้าว จะพบหอยเชอรี่เฉลี่ย 2.49 ตัวต่อตารางเมตร หรือ 3,984 ตัวต่อไร่ โดยนกปากห่าง 1 ตัว สามารถกินหอยเชอรี่เฉลี่ย 123 ตัวต่อวัน (ไกรรัตน์, 2551) ดังนั้นหากประเมินแล้วว่ามีนกปากห่างประมาณ 400,000 ตัวในประเทศไทย เท่ากับว่าสามารถกำจัดหอยเชอรี่ได้ถึงประมาณ 49,200,000 ตัวต่อวัน หรือคิดเป็นพื้นที่ 12,349.40 ไร่ต่อวัน เมื่อนำมาคำนวณกับค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรต้องเสียไปในการกำจัดหอยเชอรี่ คือ ประมาณ 50 บาทต่อไร่ ดังนั้น นกปากห่างจึงช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดหอยเชอรี่ปีละไม่น้อยกว่า 225,376,550 บาทต่อปีเลยทีเดียว และการลดใช้สารเคมีในนาข้าวนี้ ยังเป็นการช่วยลดมลภาวะการปนเปื้อนของสารเคมีในนาข้าว ลดความเสี่ยงต่อสุขภาพในการใช้สารเคมี เพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชาวนา และรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทของผู้ผลิต คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับ และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วยการ

ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติของประเทศไทยที่มุ่งเน้นด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้อย่างยั่งยืน

หอยเชอรี่ ศัตรูพืชของนาข้าว

(ภาพจาก <https://www.77kaoded.com/news/apichartchachai/133406>)

สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับนกปากห่าง

จากที่ทราบกันแล้วว่าปัญหาระหว่างคนกับสัตว์ป่านั้นเกิดจากการแย่งแย่งทรัพยากรในการดำรงชีพซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ในด้านมนุษย์ คือ การที่ถูกรบกวนโดยสัตว์ป่าทำให้เกิดความเสียหายทรัพย์สินหรือแม้กระทั่งเสียชีวิตในกรณีเป็นสัตว์ป่าที่ดุร้าย ในมุมของสัตว์ป่าก็คือ การที่สูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งหากิน และเสียชีวิตเช่นกัน เหล่านี้ด้วยมนุษย์เราเองก็มีส่วนหรือเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญหาดังกล่าว เช่น กรณีการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าทำเป็นพื้นที่เกษตรหรือสร้างที่อยู่อาศัยในที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การปลูกพืชเกษตรที่เป็นอาหารของสัตว์ป่าซึ่งเป็นตัวล่อสัตว์ป่าออกมาหากินหรือการส่งเสริมให้มีพื้นที่น้ำขัง คือ การทำนาซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารหลักของนกปากห่าง เป็นต้น ต้นเหตุของปัญหาที่หยิบยกมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ที่สำคัญมากกว่าในการที่จะสามารถนำสู่แนวทางการแก้ไขหรือเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาได้ เราต้องรู้ก่อนว่าสภาพปัญหาโดยทั่วไปนั้นมีในแง่มุมใดบ้าง จึงจะขอเสนอข้อมูลที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ถึงปัญหาที่เกิดจากนกปากห่างหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับเชื้อโรคและสุขอนามัย

มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับผลกระทบด้านของสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้กับบริเวณที่นกปากห่างทำรังวางไข่ ไม่ว่าจะเป็นความเดือดร้อนรำคาญเรื่องความสกปรก เรื่องกลิ่นเหม็นรบกวน เรื่องปรีต (ไโรค) และขนนกฟุ้งกระจายที่อาจจะก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ เช่น โรคในระบบทางเดินหายใจ หรือการแพ้ปรีต เป็นต้น (ไกรรัตน์ และคณะ, 2555) รวมถึงยังเป็นการเหนี่ยวนำสัตว์อื่น เช่น งูและหนู เข้ามาอาศัยในแหล่งสร้างรังของนกปากห่างด้วย

ในช่วงที่ผ่านมากรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้รับการร้องเรียนในเรื่องของปัญหาจากนกปากห่างเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องกลิ่น ความสกปรกของมูล รวมถึงมีการตายมากผิดปกติ โดยเฉพาะในแหล่งสร้างรังวางไข่ จนทำให้เกิดความกังวลถึงการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนก (มงคล และ วลัยยา, 2554) แต่จากการตรวจชันสูตรที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2549 ยังไม่พบว่ามียกปากห่างตายจากการเป็นโรคไข้หวัดนกแต่อย่างใด หากแต่สาเหตุการตายเป็นมาจากภาวะติดปรีตเป็นจำนวนมากที่เข้าไปฝังตัวอยู่ที่ผนังลำไส้ ทำให้การเคลื่อนที่ของลำไส้ (movement) เป็นไปได้ยากและผนังลำไส้ถูกทำลาย ทำให้ไม่สามารถดูดซึมอาหารได้ จึงก่อให้เกิดภาวะขาดสารอาหารที่รุนแรง (malnutrition) ตามมา ประกอบกับการเข้าไปติดตามในพื้นที่ พบว่ามีความแออัด อาหารที่มีในธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัดและขาดแคลน จึงส่งผลกระทบให้เกิดการตายที่มากขึ้น (เจษฎา, 2553)

2. ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

แม้นกปากห่างนอกจากจะมีประโยชน์ในฐานะของผู้ควบคุมประชากรหอยเชอรี่ หอยโข่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัตว์ศัตรูข้าวที่สำคัญ รวมไปถึงการช่วยให้มีการลดการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตข้าว แต่ในอีกแง่หนึ่งนกปากห่างก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายเช่นกัน อูริสยาน์ (2561) รายงานว่ามีเกษตรกรบางกลุ่มมีทัศนคติในทางลบกับนกปากห่างเนื่องจากว่านกปากห่างจำนวนมากที่ลงไปหากินในนาข้าวได้เหยียบย่ำต้นกล้าทำให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะในช่วงหลังหว่านข้าวจนถึงระยะเป็นต้นกล้า และจากการสำรวจของกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่ายังพบว่านกปากห่างมีการถอนต้นกล้าที่รากต้นกล้ายังมีดินโคลนติดอยู่ขึ้นไปสร้างรังด้วย ทำให้รังมีความแข็งแรงแต่ก็มีน้ำหนักมากด้วยเช่นกัน ประกอบกับอุปนิสัยที่นกปากห่างมักใช้พื้นที่เดิมในการสร้างรัง ทำให้เกิดการทับถมของวัสดุสร้างรัง จนบางครั้งกิ่งไม้ที่นกใช้ทำรังรับน้ำหนักไม่ไหวและหักโค่นลง

ไกรรัตน์ และคณะ (2555) รายงานว่านกปากห่างมักจะทำรังอยู่บนเรือนยอดของต้นไม้ จึงมีการเหยียบย่ำยอดไม้ และหักกิ่งไม้จากต้นไม้บริเวณรอบข้างหรือใกล้เคียงเพื่อนำมาใช้ทำรัง อีกทั้งมูลที่ทับถมบนใบไม้จนพืชไม่สามารถสังเคราะห์แสงได้ ทำให้เกิดความเสียหายกับต้นไม้ทั้งต้นที่มีการทำรังวางไข่ และต้นไม้อื่น ๆ รอบ ๆ บริเวณดังกล่าว ความเสียหายดังกล่าวหากเกิดกับไม้ผล เช่น สวนมะม่วงหรือสวนลำไย จะทำให้ผลผลิตในปีนั้นลดลงหรืออาจไม่มีผลผลิตในฤดูกาลนั้นเลย

รัตพล (2552) รายงานเพิ่มเติมว่า การทำรังวางไข่ของนกปากห่างในพื้นที่ที่ต่อเนื่องยาวนานหรืออยู่อย่างถาวรนั้น จะมีผลกระทบโดยตรงต่อสังคมพืช คือ สภาพเรือนยอดของไม้ยืนต้นขาดความอุดมสมบูรณ์

และขาดการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติอันเนื่องมาจากการรบกวนจากนกและมูลนก ทำให้ต้นไม้ไม่สามารถสืบพันธุ์หรือขยายพันธุ์ได้ตามธรรมชาติ เกิดสภาพป่าที่เสื่อมโทรม ต้นไม้ตาย และจากการศึกษาพบว่าสภาพของดินในบริเวณที่นกปากห่างทำรัง จะมีปริมาณของไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียมต่ำมาก และดินมีความเป็นกรดสูงด้วย

ผลกระทบต่อสัตว์ป่าอื่น เมื่อเข้าสู่ฤดูกาลผสมพันธุ์พบว่า นกปากห่างมีการเลือกพื้นที่สร้างรังวางไข่ร่วมกับนกชนิดอื่นด้วย เช่น นกกาน้ำ นกยาง นกแขวก และกลุ่มนกคุ้ยน้ำอื่น ๆ ทำให้เกิดการแย่งชิงพื้นที่ในการทำรัง แย่งแย่งวัสดุสร้างรัง แย่งแย่งอาหารในพื้นที่สร้างรัง และนกปากห่างจะทำรังอยู่ในระดับที่สูงกว่านกชนิดอื่น โดยนกปากห่างทำรังอยู่บนเรือนยอดของต้นไม้ทำให้มูลของมันตกลงมาบังรังของนกชนิดอื่น ทำให้รังนกอื่นที่อยู่ด้านล่างสกปรกเกิดการติดเชื้อโรคต่าง ๆ เกิดเป็นผลกระทบโดยตรงต่อนกชนิดอื่นที่สร้างรังในพื้นที่ร่วมกัน

นกปากห่างที่ตายโดยไม่ทราบสาเหตุในพื้นที่สร้างรังวางไข่

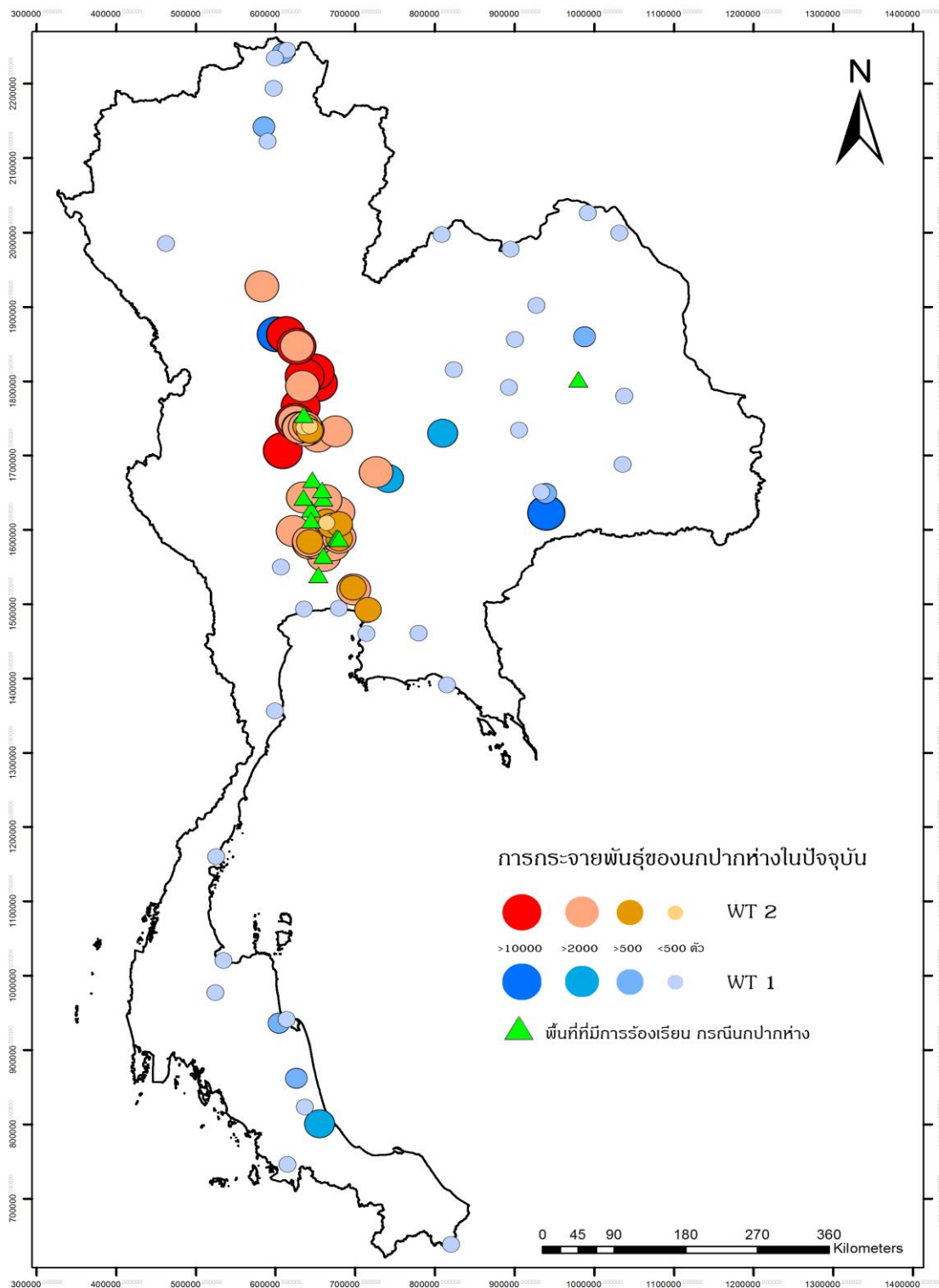
มุลนกปากห่างที่ทับถมที่ไปไม่ได้ต้นรัง ทำให้พืชไม่สามารถสังเคราะห์แสงได้และมีกลิ่นเหม็น

แหล่งสร้างรังวางไข่ของนกปากห่างซึ่งอยู่ใกล้กับบ้านเรือนประชาชน

นกปากห่างมักเลือกพื้นที่สร้างรังในพื้นที่เดิมที่เคยสร้างรังในปีก่อนและสร้างรังบนเรือนยอดของต้นไม้

แผนที่การกระจายพันธุ์ของประชากรนกปากห่างและพื้นที่ที่มีการร้องเรียน ปี 2563

(WT 1 : โครงการสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่ประชากรของนกน้ำอพยพในประเทศไทย,

WT 2 : โครงการสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่ประชากรนกน้ำที่พักนอน และ/หรือ ที่ทำรังเป็นกลุ่มขนาดใหญ่)

ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการแก้ไขปัญห

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562

ตามกฎหมายสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่ากำหนดให้ “นกปากห่าง” เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง นั้นหมายถึง การที่จะดำเนินการใด ๆ กับสัตว์ป่าชนิดนี้ต้องดำเนินการภายใต้กฎหมายนี้อย่างเคร่งครัดด้วย จนบางครั้ง ถูกมองว่าความเคร่งครัดนี้เป็นสิ่งที่ทำให้การแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับสัตว์ป่าเป็นไปอย่างล่าช้า ไม่ทันการณ์ เพราะเจตนารมณ์ของกฎหมายสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่านี้ มุ่งเน้น “การอนุรักษ์สัตว์ป่า” เป็นสำคัญ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมิใช่สิ่งที่จะสามารถให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าหรือจัดการกับสัตว์ป่าที่สร้างปัญหาได้ เช่นกัน ทั้งนี้บนพื้นฐานของเจตนารมณ์ดังกล่าว โดยในมาตรา 13 กำหนดว่าผู้ใดล่าสัตว์ป่าที่เป็นการฝ่าฝืน พระราชบัญญัตินี้ ด้วยความจำเป็นและภายใต้เงื่อนไขเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากอันตราย หรือเพื่อสงวน หรือรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น และการล่านั้นได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ แต่ต้องแจ้งเหตุแห่งการล่านั้นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้เข้าตรวจสอบซากของสัตว์ป่าที่ถูกล่านั้น และในส่วนของ พนักงานเจ้าหน้าที่เองก็สามารถอาศัยอำนาจตามมาตรา 72 ล่าหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่าได้ ทั้งนี้เพื่อ ประโยชน์ในการคุ้มครองสัตว์ป่า การป้องกันหรือแก้ไขอันตรายแก่ประชาชนหรือสัตว์ ก็ดำเนินการได้ เช่นเดียวกัน

ในส่วนของการเยียวยาหรือการจ่ายค่าชดเชยผลกระทบที่เกิดจากสัตว์ป่า มาตรา 59 ระบุว่า เงิน ที่เรียกเก็บได้ ตามมาตรา 58 และเงินที่มีผู้บริจาคไม่ต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน และให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เก็บรักษาไว้เป็นเงินเพื่อการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากสัตว์ป่าได้ และมาตรา 60 (8) ระบุว่าเงิน ตามมาตรา 59 ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช นำไปช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ จากสัตว์ป่า แต่อย่างไรก็ตามการจ่ายเงินเยียวยา ตามมาตรา 60 (8) ยังไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากกรมอุทยาน แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อยู่ระหว่างการจัดทำร่างกฎหมายลำดับรองตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว

พระราชบัญญัติวินัยการเงินการคลังของรัฐ พ.ศ. 2561

ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติฉุกเฉิน พ.ศ. 2562 ซึ่งอาศัยอำนาจพระราชบัญญัติข้างต้น ระเบียบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ส่วนราชการสามารถเบิก จ่ายเงินทดรองราชการเพื่อดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยเร่งด่วนตามความจำเป็นและเหมาะสม เมื่อ เกิดภัยพิบัติกรณีฉุกเฉินขึ้นในท้องที่ โดยมีมุ่งหมายที่จะบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของผู้ประสบภัยพิบัติ โดยหากปรากฏว่าข้อเท็จจริงว่าความเสียหายที่เกิดจากจากนกปากห่าง เป็นสาธารณภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของประชาชนและเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน จำเป็นต้องรีบแก้ไขเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน เฉพาะหน้าแก่ประชาชนก็สามารถพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติตามระเบียบและหลักเกณฑ์ ที่กระทรวงการคลังกำหนดได้ตามความจำเป็นและเหมาะสม โดยให้หน่วยงานในพื้นที่ประสานการให้ความ ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติไปยังจังหวัดท้องที่ที่เกิดภัยโดยตรงทันที เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและพิจารณา

ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติตามประกาศกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการประกาศเขตการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน โดยให้อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หรือผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกับคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติจังหวัด (ก.ช.ภ.จ.) แล้วแต่กรณี ดำเนินการประกาศเขตการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน เพื่อให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติได้

พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540

ซึ่งกำหนดระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่าย เพื่อช่วยเหลือประชาชนตามอำนาจหน้าที่ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2560 ประกอบหลักเกณฑ์วิธีปฏิบัติปลีกย่อยเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือ ด้านการเกษตรผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2564 (ปรับปรุงจากหลักเกณฑ์วิธีปฏิบัติปลีกย่อยเกี่ยวกับการ ให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2556) ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยหรือภัยพิบัติฉุกเฉิน โดยให้สามารถพิจารณาใช้จ่ายงบประมาณขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น มาดำเนินการให้ความช่วยเหลือประชาชนตามหลักเกณฑ์ของกระทรวงการคลังได้โดยอนุโลม และให้ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือต่อไป

แนวทางการแก้ปัญหาปากห่างในเบื้องต้น

จากการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นหรือแนวทางในแก้ไขปัญหาคัดเลือกและ ได้ผล ระหว่างคนและนกปากห่างนั้น ยังไม่มีการศึกษาในรายละเอียดที่แน่ชัดไว้แต่อย่างใด ดังนั้นการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนกปากห่างที่รวบรวมนี้ จึงเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาคัดเลือกในเบื้องต้นเพื่อลดผลกระทบ ที่เกิดขึ้นเท่านั้น จากข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาและสภาพปัญหา และการจัดการปัญหาของกรมอุทยาน แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชที่ผ่านมา จึงกำหนดเป็นแนวทางไว้ดังนี้

1. การไล่นกปากห่างออกไปจากพื้นที่ ควรดำเนินการในช่วงต้นฤดูการสืบพันธุ์หรือเริ่ม สร้างรัง โดยวิธีการดังนี้

1.1 การใช้สารเคมี ฉีดพ่นสารเคมีสำหรับไล่นกโดยเฉพาะ ซึ่งมีทั้งแบบที่ไล่โดยใช้กลิ่นที่นก ไม่พึงประสงค์ สามารถฉีดพ่นทิ้งไว้ได้ในพื้นที่ หรือสารเคมีซึ่งทำให้นกกระคายเคือง แต่ต้องฉีดพ่นให้โดนตัว ของนกโดยตรง นกจึงจะหนีออกจากพื้นที่ แต่ต้องมีการฉีดพ่นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สารเคมีออกฤทธิ์ในพื้นที่ ที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง แต่วิธีนี้ค่อนข้างมีค่าใช้จ่ายสูงพอสมควร

1.2 การใช้แรงงานคนและส่งเสียงดัง ใช้คนเดินเรียงแถวหน้ากระดาน ระยะห่างขึ้นอยู่กับ ความเหมาะสมของพื้นที่ โดยให้ครอบคลุมพื้นที่ที่นกสร้างรังวางไข่ และก่อวนโดยใช้วัตถุที่สร้างความรำคาญ กับนกทำให้เกรงกลัว เช่น แผ่นสะท้อนแสง การใช้ไม้สูงเคาะ ส่งเสียงไล่ หรือจุดประทัด หรือสิ่งที่เสียงดังกว่า หรือการสูบบุหรี่ได้ต้นรัง เพื่อไล่นก วิธีนี้ใช้ได้ผลดีแต่ก็เป็นการแก้ปัญหาระยะสั้น เพราะนกนั้นสามารถปรับตัวให้ เข้ากับเสียงดังได้ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการไล่นกให้เหมาะสมอยู่เสมอและควบคู่กับวิธีการอื่น ๆ ด้วย

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเล่นนกคือ นกปากห่างที่ถูกไล่อาจหนีจากพื้นที่เดิมไปสร้างปัญหาในพื้นที่อื่นต่อไปได้ ดังนั้นต้องมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของพวกมันในบริเวณใกล้เคียงให้ดีกว่าก่อนทำการไล่นก

2. กำจัดหรือจัดการสภาพแหล่งสร้างรังวางไข่ ให้ไม่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ของนกปากห่าง โดยเมื่อนกออกจากรังไปแล้ว ควรมีการจัดการพื้นที่สร้างรังวางไข่ให้ไม่เหมาะสมต่อการสร้างรังในฤดูกาลสืบพันธุ์ต่อไปในปีหน้า เช่น การแต่งกิ่งหรือตัดต้นไม้ไม่ให้นกสามารถวางรังได้ การจัดการสิ่งแวดล้อมให้สะอาด โล่ง ไม่มีแหล่งอาหารของนกในบริเวณที่ใกล้เคียงกับพื้นที่สร้างรัง ควบคู่กับการทำลายรังเดิม เพื่อไม่ให้นกกลับมาใช้ โดยการฉีดด้วยน้ำแรงดันสูง หรือการใช้ไม้เขี่ย เพื่อทำลายรังนก

หรือการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการสร้างรัง เพื่อไม่ให้นกกระจายไปสร้างความเดือดร้อนเป็นวงกว้าง โดยการร่วมกันกับชุมชนในการตัดสินใจในการเลือกพื้นที่ที่มีปัจจัยอย่างเพียงพอต่อนกปากห่าง และห่างไกลจากชุมชนก่อนในเบื้องต้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาระยะสั้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดการรบกวนจากนกแล้ว ยังสามารถดำเนินการจัดการวิธีอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่ รวมถึงใช้เป็นแหล่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาปากห่างได้ด้วย ทั้งนี้สามารถใช้ควบคู่กับวิธีการไล่นกได้

3. การจัดการมลภาวะที่เกิดจากมูล ชากลูกนกที่ตาย และไรนก การดูแลพื้นที่ให้สะอาด ฉีดพ่นน้ำแรงดันสูงเพื่อล้างมูลนกจากใบไม้ จัดการฝังหรือเผาซากนกที่ตาย ร่วมกับการฉีดพ่นสารช่วยย่อยหรือกากน้ำตาล ร่วมกับการฉีดพ่นสารฆ่าเชื้อโรค จะช่วยให้กลิ่นทุเลาลงอย่างรวดเร็ว

การตัดหรือแต่งกิ่งต้นไม้ที่นกปากห่างใช้สร้างรัง รวมถึงการกำจัดเศษวัสดุหรือซากนกที่ตาย

การฉีดพ่นสารฆ่าเชื้อโรคและกากน้ำตาล เพื่อช่วยย่อยสลายมูลนก

4. การควบคุมประชากรนกปากห่างให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

โดยการควบคุมจำนวนไข่ ทำโดยการสังเกตนกวางไข่ครบครอกแล้วหรือไม่ (4 ฟอง) จากนั้นเก็บทำลายไข่บางส่วนทิ้งในวันท้าย ๆ ของการกกไข่ อาจจะทำลายไข่ 1-3 ฟองต่อรัง เพื่อมิให้นกไข่เพิ่มซึ่งนกปากห่างจะใช้เวลาฟักไข่ประมาณ 27-29 วัน หรือใช้วิธีการสลับไข่จนกระทั่งไข่ปลอมไว้ในรัง เพื่อหลอกให้นกฟักไข่ที่ไม่ฟักเป็นตัวก็ได้ หรือใช้สารเคมีจำพวกเชื้อราที่กัดกินไข่ แต่วิธีนี้ต้องระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น และอาจดำเนินการได้ยาก

การจัดการควบคุมประชากรนกปากห่าง ต้องมีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง ทั้งเรื่องของประชากรต่อขนาดพื้นที่ที่สามารถรองรับได้ ไปจนถึงขนาดประชากรที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนจัดการ และในส่วนของวิธีการนั้นไม่มีวิธีที่ตายตัว อาจต้องใช้หลากหลายวิธีร่วมกัน

5. ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่องค์ความรู้ และการร่วมมือกับชุมชน พนักงานเจ้าหน้าที่ควรให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับนกปากห่าง สร้างทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับนกปากห่างให้กับประชาชน โดยการใช้องค์ความรู้ทางวิชาการมาทำให้เกิดความเข้าใจ นำเสนอในมุมมองในแง่ดีของนกปากห่าง รวมถึงวิธีการป้องกันตนเองที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง และต้องมีการร่วมมือกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ด้วยเพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับและเกิดผลในการปฏิบัติงานจริง

ทั้งนี้แนวทางที่เสนอในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาจากนกปากห่างในเบื้องต้น หากพิจารณาแล้ววิธีการที่ใช้อาจเข้าข่ายการล่าหรือครอบครองสัตว์ป่า หรือการทำอันตรายแก่รังสัตว์ป่า ให้ประสานกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ทางสายด่วน 1362 หรือแจ้งต่อองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลในท้องที่เพื่อประสานงานร่วมกันและเข้าดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป

การดำเนินการแก้ไขปัญหาจากนกปากห่างของหน่วยงานรัฐ

1. กรณีที่มีการแจ้งร้องเรียนการประสบปัญหาจากสัตว์ป่า (นกปากห่าง) ผ่านทางสายด่วนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (1362) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ดำเนินการแจ้งเรื่องดังกล่าวไปที่สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า หรือสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่รับผิดชอบพื้นที่ที่ได้รับการร้องเรียน
2. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า หรือสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ มีหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ป้องกันและควบคุมโรคอุบัติใหม่ในสัตว์ธรรมชาติตั้งอยู่ จะดำเนินการประสานผู้ร้องเรียน และหน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล เพื่อประเมินสถานการณ์และวางแผนในการแก้ไขปัญหา
3. ดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กับหน่วยงานท้องถิ่น โดยการฉีดพ่นยาฆ่าเชื้อเพื่อฆ่าเชื้อโรคที่อาจจะมีในแหล่งอาศัยของนกปากห่าง และเป็นการลดกลิ่นเหม็น และดำเนินการเก็บตัวอย่างเพื่อตรวจหาเชื้อใช้หัตถ์นก หรือพิจารณาดำเนินการตามแนวทางการแก้ปัญหานกปากห่างในเบื้องต้น

เอกสารอ้างอิง

- ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ. 2551. การศึกษาประชากร การเคลื่อนย้าย และนิเวศการกินอาหารของนกปากห่าง (*Anastomus oscitans* (Boddaert)) ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ. รายงานการวิจัย. 35 น.
- ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ, มงคล ไชยภักดี, วลัย ไชยภักดี และ ทิฐิ สอนสา. 2555. **สาระความรู้ นกปากห่างในประเทศไทย**. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า. พิมพ์ที่ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. กรุงเทพฯ. 87 หน้า.
- เกรียงศักดิ์ จตุรสุขสกุล. 2531. **ชนิดอาหารของนกปากห่าง และพัฒนาการของลูกนกในวัยต่าง ๆ**. ปัญหาพิเศษ ปริญญาโท. ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้, คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- จารุจินต์ นฤตะภักดิ์ กานต์ เลชะกุล และวัชร สกวนสมบัติ. 2561. คู่มือศึกษาธรรมชาติหมอบุญส่ง เลชะกุล นกเมืองไทย. คณะบุคคล นายแพทย์บุญส่ง เลชะกุล. กรุงเทพฯ. 508 หน้า
- เจษฎา รัตโณภาส. 2553. **โรคพยาธิในนกปากห่าง**. สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรมปศุสัตว์
http://niah.dld.go.th/th/AnimalDisease/wild_Bird_Open-billed%20Stork_fluke.htm.30
 พฤษภาคม 256

- จิตติ สอนสา และคณะ. 2556. การกระจายของนกปากห่างในประเทศไทย. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2556. หน้า 56-69
- ธีราวุธ น้อยนะวะกุล. 2550. การประเมินสถานภาพนกปากห่าง. งานวิจัย. กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนสามโคก, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 1, ปทุมธานี. 81 น.
- บุญส่ง เลขะกุล. 2538, นกปากห่าง. ธรรมชาตินานาชาติ 3, สำนักพิมพ์สารคดี เขตพระนคร. กรุงเทพฯ. หน้า 207-216.
- บุบผา อ่ำเกตุ. 2529. นกปากห่าง. กองอนุรักษ์สัตว์ป่า, กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 8 น
- บุบผา อ่ำเกตุ. 2541. การศึกษาการเลือกที่ทำรังและสถานภาพของนกปากห่างในประเทศไทย. ส่วนวิจัย สัตว์ป่า, สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 28 น.
- ปรารภรัตน์ อธิธิโยภาสกุล, กุลธิดา อธิธิพร และไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ. 2557. การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำบึงบอระเพ็ด ในการสร้างรังของนก หน้า 19-45. ใน ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2555. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- มงคล ไชยภักดี. 2553 ข. ประชากรและแหล่งทำรังวางไข่ของนกปากห่างในจังหวัด พระนครศรีอยุธยาและอ่างทอง. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ. รายงานการวิจัย. 11 น.
- มงคล ไชยภักดี และวัลยา ไชยภักดี. 2554. นกปากห่างในประเทศไทย ควรได้รับการคุ้มครองต่อไปหรือไม่? ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2553. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ. น. 189-190
- มงคล ไชยภักดี. 2554. แหล่งทำรังวางไข่ และประชากรของนกปากห่าง (*Anastomus oscitans*) ในที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย. หน้า 29-50. ใน ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2553. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- รัตพล ภาควิทยามงคลเลิศ. 2552. ผลกระทบของการอยู่อาศัยถาวรของนกปากห่าง (*Anastomus oscitans*) ที่มีต่อระบบนิเวศป่าไม้ในพื้นที่วนอุทยานนครไชยบุรีและชุมชนโดยรอบ (บทคัดย่อ). การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัชรินทร์ ประสาทศรี และ ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ. 2564. การศึกษาการใช้เสียงรบกวนการทำรังวางไข่ของนกปากห่าง (*Anastomus oscitans*) ในพื้นที่วนอุทยานนครไชยบุรี จังหวัดพิจิตร. หน้า 93-

107. ใน ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2563. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2560. **สรุปชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามของประเทศไทย: สัตว์มีกระดูกสันหลัง กระทรงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ
- สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. มปป. **หอยเชอรี่และการป้องกันกำจัด**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://eto.ku.ac.th/neweto/ebook/fish/sherry.pdf>. (10 มีนาคม 2565)
- อุรัสยาน์ บุลย์ประมุข. 2561. **นกปากห่าง : บทบาทของการบริการด้านระบบนิเวศนาข้าว**. วารสารวิชาการข้าว ปีที่ 9 (1). น 105-112.
- โอภาส ขอบเขตต์. 2543. **นกในเมืองไทย เล่ม 3**. สารคดี, กรุงเทพฯ, 260 น.
- BirdLife International. 2016. *Anastomus oscitans*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: Version 2017-3.
- Jaturasooksakul, K. 1988. **Plants use to build Asian Open-billed Stork's nests in Wat Pai Lom non- hunting area and Wat Aumpuwararam, Phatumthanee Province**. Thai journal of forestry 7(3) : Page 266-274
- Robson, C. 2002. **A Field Guide to the Birds of Thailand**. United Kingdom: New Holland Publisher (UK) Ltd.
- Sawangproh, W., Round, P. D. and Poonswad, P. 2012. **Asian Openbill *Anastomus oscitans* as a predator of the invasive alien gastropod *Pomacea canaliculata* in Thailand**. Iberus 30 (1): 111 - 117
- Sundar, K. S. G. 2006. **Flock Size, Density and Habitat Selection of Four Large Waterbirds Species in an Agricultural Landscape in Uttar Pradesh, India: Implications for Management**. Waterbirds: The International Journal of Waterbird Biology. 29 (3): 365–374.
- Robson, C. 2000. **A field guide to bird of Thailand and South-east Asia**. Asia Book Co., Ltd. Thailand. 504 p.
- Robson, C. 2002. **A field guide to bird of Thailand**. New Holland Publishers (UK) Ltd. United Kingdom. 272 p.